

SEFARAD ŞARKILARINININ TARİHÇESİ, OLUŞUMU VE YAPISI¹

Linet ŞAUL*

ÖZET

Bu makalede, Sefarad kültürünün en önemli yapı taşlarından biri olan Sefarad şarkılarının oluşumu, yapısı ve bu kültürün kısa tarihçesi anlatılmıştır.

Sefarad kültürünü incelemek için Sefaradların buldukları ülkelerin tarihlerini bilmek çok önemlidir. Sefarad kültürü İspanya'da, Endülüs Krallığının en yüksek olduğu zamanlarda oluşmaya başlamıştır. Sefaradlar, Endülüs'te önemli görevlerde bulunmuş ve bu kültürün bir parçası olmuşlardır. Endülüs Krallığı'nın yavaş yavaş İspanyol egemenliğine geçmesi ile Sefaradlar bir müddet İspanya Krallığı altında yaşamışlar, bu tecrübeleri sayesinde Hıristiyan dünyası ile İslam dünyası arasında hem kültürel hem de ticari köprü oluşturmuşlardır.

İspanya'dan kovulmaları ile birlikte Sefaradlar Amerika kıtası, Kuzey Avrupa ve Orta Doğu'daki bazı ülkelerle, Osmanlı İmparatorluğu ve Fas gibi birçok ülkeye dağılmışlardır. Bunların arasında, Osmanlı İmparatorluğu ve Fas krallığına yerleşenler kültürlerini koruyabilmişlerdir. Osmanlı'da geçen dört yüz sene içinde, Sefarad kültürü Türk kültürüne de uyum sağlarken, bir yandan da İspanya'ya ait öğelerini devam ettirebilmiştir. İspanyolca dili konuşulmaya devam ederken, müzik alanında Türk ve İspanyol tarzlarını içine alan bir Akdeniz müziği ortaya çıkmıştır.

Sefarad müziğini, dini müzik ve halk şarkıları olmak üzere iki bölümde incelemek mümkündür. Halk şarkılarını da kendi içinde Kantika ve Romans olarak inceleyebiliriz.

Nesilden nesile aktarılan Sefarad şarkıları 20. yüzyıla kadar kaleme alınmadığından zaman içinde değişime uğramışlardır. Değişik coğrafyalarda yerleşmiş olan Sefarad Yahudileri bu şarkıları oturdukları ülkenin müziklerine paralel olarak yorumlamışlardır.

Artık halk arasında nadiren söylenen ve yok olmaya yüz tutmuş bu müziklerin kaybolmaması için diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de bazı düzenlemeler yapılarak Sefarad şarkılarının yokolmaması ve gelecekteki müzisyenler için kalıcı bir kaynak ve referans olmasına çalışılmaktadır. Ben de, bir opera şarkıcısı olarak bu çalışmanın bir parçası olabiliyorsam ne mutlu bana.

Anahtar Kelimeler: Sefarad, Ladino, Kantika, Romans, Yahudi

THE HISTORY, FORMATION AND STRUCTURE OF SEPHARDIC SONGS ABSTRACT

In this article, the formation and the structure of Sephardic songs, which is one of the most important fundamental building stones of Sephardic culture, and its short history is presented.

¹ Bu makale, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Opera Anasanat Dalı, Opera Programında, 18/07/2012 tarih ve 12 sayılı kararı ile oluşturulan jüri tarafından 09/08/2012 tarihinde kabul edilmiş Sanatta Yeterlik tez çalışmasının özetidir.

* Doç., Dokuz Eylül Üniversitesi, Devlet Konservatuarı, Opera Anasanat Dalı Başkanı.
linet.saul@deu.edu.tr

In order to look into the Sephardic culture, it is most important to review the history of the countries where the Sephardic people have lived. Sephardic Culture originates from Andalusian Muslim Kingdom where Sephardic Jews have been in very important positions and became part of the culture. After the slow transfer of hegemony in Spain from Andalusian Kingdom to Spanish Kingdom, Sephardic people have lived in Spain for some time and this experience has enabled them to be a cultural and commercial bridge between Islamic and Western world.

With their expulsion from Spain, Sephardic Jews have dispersed to many countries such as American continent, Northern Europe, Middle East, Ottoman Empire and Morocco. Their culture was preserved among the ones who emigrated to the Ottoman Empire and Morocco. During the 400 years in the Ottoman Empire, Sephardic culture has adopted many aspects of the Turkish culture in the same time preserving the Spanish origins. Spanish language continued to be spoken and a new Mediterranean music was created with styles from Turkish and Spanish music.

It is possible to examine Sephardic music in two parts: Religious music and Folk songs. We can also examine Sephardic Folk songs as Cantigas and Romances.

Cantiga songs have been passed on orally generation after generation and they have not been written down for long time and have evolved all the way. Different Sephardic societies in different places in the world have sung these songs in parallel to the culture of the countries they have lived in.

In order to keep this music which is being sung rarely nowadays from getting lost, some new musical arrangements are being done in Turkey as in other countries to enable the preservation of these songs and transferring them to future generations. I, as an opera singer, am so happy to be part of this effort.

Key Words: Sephardic, Ladino, Cantiga, Romance, Jewish

Giriş

Sefarad şarkıları, Sefarad Yahudilerinin İspanya'dan 1492 yılındaki kovulma fermanı ile Osmanlı İmparatorluğu'na gelişlerinde beraber getirdikleri ve beşyüz yıl yaşatarak günümüze ulaştırdıkları Sefarad kültürünün dil, mutfak, gelenekler yanısıra en önemli parçalarından biridir.

Bu müzik ortaçağ İspanya'sından çıkıp, çeşitli coğrafyalarda ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nda, bir yandan belli bir ölçüye kadar orijinal özelliklerini koruyarak, bir yandan da, İspanya'dan uzakta yaşadıkları zaman zarfında yaşadıkları ülkelerin müziklerini ve İspanyol müziğine yakın diğer müzik türlerini içinde barındırarak günümüze geldiği için müzikoloji alanında incelenmeye değer bir etnik müzik türüdür. Bu sebeple, 20. yüzyıl başından beri bu alanda birçok çalışma yapılmıştır ve araştırmalar günümüzde de devam etmektedir.

Sefarad kültürünün temelini oluşturan Sefarad Müziği'ni, Ladino dilini ve bugüne kadar nasıl korunabildiğini anlamak için kısaca Sefaradların tarihinden bahsetmek gerekir.

Sefarad Tarihi

"Sefarad" İbranice'de İspanya anlamına gelir. Sefarad Yahudileri, Ortaçağ'da İberya Yarımadasında, Endülüs ve İspanyol krallıklarında yaşamış Yahudilerden,

kültürlerini koruyarak günümüze gelenlerdir. Ortaçağ İspanyolcası olan Ladino (Judeo Espanyol) dilini günümüze kadar korumuşlardır. Fas'ta ise Ladino'nun bir benzeri 'Haketia' adında, içinde daha fazla Arapça barındıran bir İspanyolca kullanmışlardır. Sefaradların bir özelliği, Endülüs, İspanya ve Osmanlı İmparatorluğu gibi önemli etkileşim merkezlerinde yaşamalarından dolayı, tarih boyunca hem Hıristiyan hem de İslam dünyası ile etkileşimde bulunmaları ve bu sebeple iki dünya arasında kültürel ve ticari bir köprü oluşturmalarıdır.

İspanya'nın Endülüs egemenliğine geçmesinden sonra İspanya, Yahudiliğin merkezi olmuş, Yahudiler, 755 ile 931 tarihleri arasında ayakta kalabilen Emevi Devleti'nin saltanatı süresince Endülüs'te Avrupa'nın en renkli ve zengin kültürünün oluşmasına büyük katkıda bulunmuşlardır.

13. yüzyılda İspanya'nın Hıristiyan egemenliğine geçmesi ile Yahudiler için baskılarla dolu bir dönem başlasa da, kültürel gelişmeleri devam etmiştir. İki asır süren, Hıristiyanların İspanya'yı yeniden fethetmesi sırasında parça parça ele geçirdikleri iller içinde kalan Yahudiler ilk başta rahat ve iyi durumda yaşamaya devam etmişlerdir.

14. yüzyılda, Yahudilere dayatılan aşırı baskılar yüzünden, Yahudilerin neredeyse yarısı Hıristiyan dinine geçmiş fakat gizlice Yahudiliği sürdürmüş ve "Converso" diye anılmaya başlanmışlardır. Bu dönemde Converso'ların gerçekten Hıristiyan olup olmadıklarını anlamak için özel engizisyon mahkemeleri kurulduğu bilinmektedir. Conversolar ile Yahudilerin ilişkisini kesmek ve böylece Conversoları tam Hıristiyanlaştırmak için 1492'de Yahudileri kovma fermanı yayınlandı. Buna göre 100-150 bin kadar İspanyol Yahudisi 2 Ağustos 1492 tarihine kadar ülkeyi terk etmeliydiler.

İspanya'da kalmak isteyen Yahudiler de Converso oldular. Bunlardan bir kısmı, gizlice Yahudilik dinini uygulayarak, sonraki 200 sene içinde dağıldıkları Avrupa şehirlerinden Osmanlı İmparatorluğu ve Hollanda'ya gelerek tekrar Yahudi inancına döndüler.

Yahudiler Kuzey Afrika, Portekiz, diğer Avrupa ülkeleri ve yeni keşfedilecek Amerika kıtası dahil birçok yere gittiler. En iyi karşılandıkları yer ise II. Beyazıt yönetimindeki Osmanlı İmparatorluğu oldu. Bu dönemde ikiyüzbin kadar Yahudinin İspanya'dan Osmanlı'ya geldiği düşünülmektedir. İbranice'de İspanya'nın kelime karşılığı 'Sefarad' olduğu için, bu cemaate Sefarad Yahudileri denmeye başlandı.

Ladino

Sefarad şarkılarının önemli bir özelliği, Yahudi İspanyolcası (Judeo-Espanyol) yada sıkça kullanılan şekli ile Ladino dilidir. Bu dil beşyüz yıl Osmanlı'da Sefarad Yahudileri tarafından konuşulmuş, hem ortaçağ İspanyolcasını korumuş, hem de Türkçe ve başka dillerden kelimeler almıştır.

İberia yarımadasında, Ortaçağ boyunca Roma döneminde konuşulan Latince'den türemiş olan İspanyolca'nın çeşitli dialektleri konuşulmaktaydı. İberya yarımadasında Endülüs devleti zamanında Arapça hakim dil olsa da, yarımada'nın İspanyol egemenliğine girdiği 1492'den ikiyüz sene öncesinden itibaren, Araplar

toprak kaybettikçe Arapçanın kullanımı da azalmış, İspanyolca dialektler daha çok kullanılır olmuştur. Sefaradların İspanya'da verdikleri eserlerin çoğu Arapça, bir kısmı da Latince yazılmıştır. İspanyolca'nın yazılı bir dil olarak kullanılmaya başlanması, Sefaradlar'ın kovuldukları zamanlara denk geldiği için bu dönemden kalmış yazılı İspanyolca bir Sefarad eser yoktur.

Osmanlı'ya yerleşen Sefaradlar ilk başlarda geldikleri bölgelerin dialektlerini konuşmaya devam etmişler, 17. yüzyılın başında ise, saray İspanyolcası olan Kastilya diyalekti diğerlerine baskın gelmiş ve tüm Sefaradlar ve hatta Romanyotlar arasında da konuşulmaya başlanmıştır.

Bu dili konuşanlar bu dil için ayrı bir isim kullanmamışlar, genelde Espanyol (İspanyolca) diye anmışlardır. Judesmo (Yahudice) diye anıldığı da olmuştur. Daha sonraları, araştırmacılar, bu dil ile İspanya'da gelişen modern İspanyolcanın farkını belirtmek için bu dili Judeo-Espanyol (Yahudi İspanyolcası) olarak anmışlardır. Bu dil 18. yüzyıl ortalarına kadar Akdeniz'de ticaret için en çok kullanılan ortak dil olmuştur.

Ladino ismi ise, ilk başlarda hahamların bazı dini belgeleri halkın anlayabileceği şekilde İspanyolca yazmak istediklerinde kullanmaları için geliştirdikleri bir şekil olarak ortaya çıkmıştır. Ladino belgelerinde, kelimeler İspanyolca'daki sıralama ile değil, kutsal metinlerin orijinal hallerine yakın olmaları için İbranicedeki gibi dizilirlerdi. Daha sonra, kullanımı kolay ve kısa olması ve Judeo-Espanyol terimindeki Judeo'nun İspanya'da günümüzde bile negatif anlamlar içermesi sebebiyle, Ladino kelimesi Judeo-Espanyol yerine kullanılmaya başlandı.

Ladino dilinde verilen edebiyat eserlerinin çoğunluğu dini konulardadır. İlerleyen zamanlarda, makaleler, popüler romanların tercümeleri gibi konularda da eserler verilmiştir. Ladino dilinde birçok gazete de yayınlanmıştır.

Sefarad Müziği/Dini Mizik

Sefarad müziği dini müzik ve halk şarkıları olarak iki bölümde incelenebilir. Dini müzikler konusunda, Sefarad Yahudileri, dualarını İspanya'da Endülüs zamanında Arap makamları ile okudukları için, Osmanlı'ya geldiklerinde, Osmanlı'da kullanılan makamları alıp dualara adapte etmekte hiç zorluk çekmemişlerdir.

Maftirim adı verilen ilahileri Yahudiler'in İspanya'dan göç döneminden itibaren söylenmiş olabileceği düşünülmektedir. Edirne'ye yerleşen Yahudilerin Türk müziği dünyasına hemen girdiklerine ait bilgiler vardır. Ribbi İsrail Najara (1555-1625) Osmanlı müziği ile İbranice ilahiler uyarlayan ilk kişi olmuştur.

Maftirim şarkıları makamlara göre düzenlenmişlerdir ve Derviş dergahlarındaki müzik türleri ile paralellik gösterirler. Maftirim'in asıl yükselişi, 18. ve 19. yüzyıllardır. Bir çoğu İzmir'li olan Yahudi besteciler çeşitli form ve makamlarda sayısız eserler vermişlerdir. Bu sanatçıların başında Haham Moşe Faro, Haham Yomtov Danon, Hahambaşı Avram Aryas, Eliya Levi, İshak ve Salamon Algazi, Avram Hayat Levi (Mısırlı İbrahim)'i sayabiliriz.

Osmanlı –Yahudi makam müziğinin ana merkezleri İstanbul, Edirne, İzmir, Selanik ve Bursa'ydı. Ancak, bu müziğin etkileri adı geçen merkezlere uzak şehirlerde

de gözlenmiştir, Bosna-Hersek, Makedonya, Sırbistan gibi. Bu müziğin Venedik, Livorno gibi daha da uzak şehirlere kadar yayılmış olduğunu gösteren başka kaynaklar da vardır.

Bu makalenin asıl konusu ise, *Sefarad halk şarkıları*'dır.

Kantikalar 19. yüzyılda ortaya çıkan ve genelde konularını günlük hayattan alan, melodisi ön planda olan halk şarkıdır. *Romanslar* ise, genelde konuları eski ortaçağ hikayeleri olan, Kantikalara göre daha çok sayıda kitadan oluşan ve şiire eşlik eden tarzda olan şarkılardır. Romanslar günümüzde sadece Fas'ta halen söylenmelerine karşın, Türkiye'de unutulmuş olduklarından ben ailemden sadece Kantikalar duyarak büyüdüm.

Kantikaların çoğu 19. ve 20. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, Yunanistan ve Bulgaristan'da yaşayan Yahudilerin, yaşadıkları bölgelerdeki müziklerle etkileşip, biraz da eskilerden hatırladıkları şarkıları birleştirerek ortaya çıkardıkları şarkılardır. Bestecileri ve şairleri belli değildir.

Sefarad şarkılarına genelde Romans dense de, 20. yüzyıldan bu yana söylenen şarkıların çoğuna Kantika yani şarkı demek daha doğrudur. Kantikalar ne eski, ne de ortaçağ şarkıdır, 1492' de İspanya'dan kovulduktan çok sonra, Sefarad diasporasında ortaya çıkmış olan şarkılardır. Sefaradlar, şarkıların bazılarını Yunan ve Türk şarkılarından, diğerlerini de tango, rebetiko ve çarlistondan adapte ederek Sefarad Kantika dağarını oluşturmuşlardır.

"Yahudi Sefarad cemaatleri üzerinde Yunan Rebetikosu, Latin Tangoları, İngiliz Foskstroları ve İtalyan operetleri ile Türk müziğinin çok büyük ölçekli etkileri bulunmaktadır.....'El la prison' isimli Yahudi şarkısı Selanik'in Yedi Kule adlı Osmanlı hapishanesinden söz eder. Bu şarkının rebetikodaki versyonu Yani Türkü gurubunun günümüzde seslendirdiği 'Nargilemin Marpuçu'dur" (Taranç, 2007: 67).

Kantikaların konuları genelde günlük hayatla ilgilidirler, aşk, özlem, umut, vatan, dedikodu gibi.

Romanslar hikaye anlatan şarkılardır. Romansların hikayelerinin çoğu ortaçağdan kalma, hatta daha da eskidirler. Birçoğ 15. yüzyılda ortaya çıkmış, diğerlerini de Sefaradlar, İspanyadan kovulduktan sonra yaşadıkları ülkelerde ya conversolardan yada ziyaretçilerden öğrenmişlerdir. Romansların dili aşağı yukarı ortaçağdan sayılır. Melodilere gelince, 19. yüzyılın sonuna kadar hiçbir melodi kaleme alınmadığı için, pek birşey söylemek mümkün değildir. Eskiden dini şarkılar da herhangi bir romansın melodisi temel alınarak söylenirdi, ama notaya geçirilmedikleri için bu melodiler de kaybolmuş durumdadırlar.

Hala Ladino'nun konuşulduğu veya anlandığı Sefarad toplumlarında, 15. yüzyıl İspanyası'ndan kalma bazı kültürel nosyonlar bugüne kadar yaşamaktadır. Romanslar kimi ülkelerde günümüze daha çok ulaşmış, fakat söyleniş şekilleri ve bazen de sözleri değişime uğramıştır. Türk ve Yunan Romansları, İspanya'dan uzakta yaşayan Yahudiler tarafından söylendiği için daha çok değişime uğrarken, Fas'ta söylenenler daha otantik kalmışlardır.

Sefarad Şarkılarının Yapısal Özellikleri

Sefarad müziği özellikle sese dayanan bir müziktir. Enstrüman eşlikleri zaman zaman kullanılsa da, bu müziğin nesilden nesile geçmiş olması, kadınlar tarafından söylenen şarkılar yolu ile mümkün olmuştur.

Birçok zaman, Sefarad şarkılarını söyleme tarzı, Sefaradların yaşadıkları dönem ve ülkedeki diğer müziklerle paralellik gösterir şekilde olmuştur. Örneğin, doğudaki Sefarad şarkıcıların ses kaliteleri nazal olup, genelde tiz rejisterde söylemeyi tercih etmişlerdir. Kuzey Afrikalı Sefaradların ise doğudakilerle karşılaştırıldığında daha pes bir perdeden şarkı söyleme eğilimlerinin olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, ailelerinde sinagogda kantor olarak çalışan yada müzikle yakından ilgilenen, örneğin operayı seven ve dinleyen birileri varsa, onların Sefarad şarkılarını söyleme şekilleri de opera tarzını taklit eder bir tarzda olup, farklılıklar göstermiştir.

Türkiye’de 1980’lerde kaydedilmiş Romanslar Türk müziği yapısında yada formundaydılar. Kadınlar bu şarkıları gırtlak nameleri kullanarak Türk müziği tarzında şarkı söyleme tekniği ile söylerlerdi. Bu da genelde eşiksiz, serbest tempoda olurdu.

Bir müzikal geleneği en iyi karakterize eden öğelerden bir tanesi de yorumlama tarzıdır. Sefaradların değişik yerlerde yerleşmeleri ve değişik müzik gelenekleri ile kontakta olmaları, müzikal özellikleri birbirleriyle değişiklikler gösteren bir repertuar yaratmalarının bir sebebi yada sonucu olmuştur. Vokal tarzlar birbirleriyle gözle görülür şekilde değişiklik gösterirler.

Kuzey Afrika’da opera veya zarzuela şarkıcılarını anımsatan bir tremolo ve vibratolu şarkı söyleme tarzı hakim olmuştur. Doğu’da genelde bu tarz hakim olmasa da, bazı şarkıların bu stilde söylenmesinin sebebi doğudaki Sefarad halkının diğer topluluklarla olan bağlantılarıdır.

Bölgeden bölgeye değişen stil farklılıklarından biri de melodinin gelişimindeki süsleme ve doğaçlamadır. Doğudaki şarkıcılar birbiri ardına söylenen aynı melodiyi her defasında doğaçlayarak değişik söylerler.

Doğudaki Sefarad kantolar arasında süsleme ve doğaçlama konusunda gerçek uzmanlar vardır. Türk-Arap vokal stiline etkileri sebebiyle, Sefaradlar Gazel’e benzer bir tarz uygulamışlardır. Metne destek olan melodi heceseldir, süsleme veya motif ise sadece metnin dışında, doğaçlanmış bir müzikal cümlede karşımıza çıkar.

Kuzey Afrikalı Sefarad yorumcular ise tam tersine çok az süsleme, ve cümle sonu yada kadanslarda neredeyse yok denecek kadar az sayıda doğaçlama yaparlar.

Geleneksel Sefarad müziği vokal yorum açısından temelde monofonikdir, yani her zaman tek bir kişi şarkı söyler. Çok kişi söylediklerinde de, hepsi aynı melodiyi söylerler.

Sefarad melodileri genelde modal sistemin içinde hareket ederler. Bunların içinde majör, minör modlar olduğu gibi, tüm ortaçağ modları da vardır. Doğudaki Sefarad repertuarında Türk-Arap makamlarının büyük etkisi vardır. Makamı oluşturan notaların sırası, birleşimi ile yorumcu değişik duyguları ifade eder. Her makam değişik ruh halleri ile bağlantılıdır, mutluluk, üzüntü, acı, huzur... gibi.

Bu modlarla ilişkili diğer bir özellik olan mikroentonasyon makam ile ayrılmayan bir elementtir. Bu tür entonasyon, birçok doğu Sefarad şarkılarının özelliğidir.

Doğuda çoğunlukta olmak üzere, birçok Sefarad melodisi, süsleme ve varyasyon yapabilmek adına serbest ritimde söylenirler. Bu bölgede aynı zamanda asimetrik ritimlerden oluşan melodilere de sıklıkla rastlanır. Örneğin, 3/4 ve 3/8'lik ritimler arasında değişen melodiler gibi. Bu gelenek daha çok Balkanlarda, Bulgar müziğinde çok görülür ve Sefaradların da bu geleneği büyük bir ihtimalle onlardan almış oldukları düşünülür.

Sefarad şarkılarında kullanılan diğer bir ritim de Türk müziğinden gelen aksak ritimdir (7/8 yada 9/8'lik).

Doğal olarak, tek bir sabit metrik yapıya bağlı kalmayan, değişik ritimlerde ve düzensiz olarak hareket eden melodiler de duymak mümkündür.

Genelde Sefarad şarkıları bir yada iki müzikal cümle içerirler ve bu melodiler de tüm sözler bitinceye kadar dairesel bir şekilde tekrarlanır. Nadiren de olsa, herhangi bir yapıya bağlı olmayan serbest formda şarkılara da rastlayabiliriz, fakat çoğunlukla şarkı boyunca tekrar eden şemalarla karşılaşırız. Bu yapılar arasında, edebi ve müzikal olarak en çok tanınmış olan Romanstır.

Romanslar genelde dört müzikal cümleden oluşur ve bu cümleler dört kısa dizeğe denk gelir. Bu müzik cümlesi, bütün sözleri söylemekte kullanılır. Yine de, geleneksel olarak, söyleneceği zamanlarda söz ve müzikte değişiklikler yapılabilir. Geleneksel bir şarkıcı hiçbir zaman cümleleri aynen tekrar etmez, her seferinde varyasyonlar yapar.

Doğuda Romansların sunumu bu katı yapısal özelliği tam olarak uygulamaz. Çünkü melodi ve stil özelliklerine göre daha çok doğaçlama ve serbest ritim kullanırlar.

Genelde müzikal yapı sözlerden yola çıkar fakat müzik cümleleri ekleyerek veya çıkararak da ayarlamalar yapılabilir.

Diğer bir yapı ise, koro şemasında sunulan, bir, iki, üç veya fazla mısranın belli kıtalar arasında tekrar edilmesidir. Ritmin sözlere bağlı olmasına gerek yoktur.

Tüm Sefarad şarkıları Romans formunda değildir. Örneğin 20. ve 21. yüzyıllarda Türkiye'deki Sefaradların artık Romansları unutup, Kantikas diyebileceğimiz tango, çarliston, rebetikodan uyarladıkları şarkıları söylemeye başlamışlardır. Bunların yapıları Romanslarla benzerlikler gösterir. Farkları ise Kantikaların Romanslar kadar çok kıtaları olmaması, hikayelerinin günlük hayattan ve yeni olmasıdır.

Sefarad müziği geleneksel olarak sadece vokal olup, kadınlar arasında nesilden nesile aktarılan bir müziktir. Bunun yanında, bazı özel kutlama ve toplantılarda, enstrümanlarla zenginleştirilerek de söylenirler. Kullanılan enstrümanlar ve stiller genel olarak yaşanan dönem ve ülkenin diğer müziklerine paralellik göstermişlerdir.

İspanya'da keman, ud, gitar, pandero gibi enstrümanlar Yahudi kadınlar tarafından düşünlerde sıkça çalınan enstrümanlardır.

Sefaradlar ud'u çok kullanırlardı. İspanya, ortaçağda ud ile Araplar aracılığıyla tanışmış ve bu enstrüman daha sonra Avrupa'ya gitmiştir. Sefaradlar, Türk müziğinde sıkça kullanılan saz, tambur ve cümbüş denilen yarı banjo yarı udu da kullanmışlardır.

Arap-Türk müziğinde, prelüd ile eşdeğer olan taksim vardır. Sefarad müziğinde de zaman zaman prelüd, taksim'in özelliklerini alır, fakat taksimden daha kısadır. Interlüdler de kısadırlar ve kıtaları ayırmak amaçlıdırlar. Melodiyi hafif değişikliklerle takip ederler. Eşlik genelde sesi taklit eder yada melodiyi bozmadan armonik olarak onu tamamlar, bu arada hafif değişiklikler de yapar.

Türk ve Arap müziğinin kullandığı enstrümanların en önemlilerinden biri olan kanun Sefarad müziğinde de kullanılmıştır. Aynı şekilde kemençe de Sefaradlar tarafından nadiren de olsa kullanılırdı. 20. yüzyılın başlarındaki eski kayıtlarda bazı kemençeli şarkılara rastlanmıştır

Perküsyon enstrümanlarından panderoya ek olarak, def ve darbuka da Sefarad müziğinde çok kullanılan enstrümanlar arasındadır. Türkiye'deki Sefaradlar ayrıca mandolini de şarkılara eşlik etmede çok kullanırlardı.

Sefarad şarkıları hakkında daha iyi bir fikir sahibi olabilmek için, şarkıları konularına göre ayırabilir, böylece söyleyenlerin nasıl bir hayat yaşadıkları hakkında daha fazla fikir sahibi olabiliriz. Genel olarak bakıldığında, Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa'lı Yahudilere göre daha huzurlu bir hayat yaşayan Sefaradların, bunu şarkılarına da yansıttıkları görülebilir. Aşkenazların Yiddish dilindeki neşeli şarkılarında bile arka planda hep bir burukluk hissedilse de, Sefarad şarkıları genelde daha doğal ve mutludur.

Sefarad şarkılarında günlük hayat, aşk, acı, umut ve umutsuzluk gibi temalar işlenmiştir. Ayrıca, bayramlara ve düğün, sünnet gibi özel günlere ait şarkılar da vardır.

Örneğin doğumlarda "Viva la parida con su creatura" (Yaşasın lohusa ve bebeği) şarkısı söylenirdi.

Annelerin çocuklarını uyutmak için söyledikleri ninniler arasında "Durme, durme kerido ijiko", "Durme, durme mi alma donzea" ve İzmir'de söylenen "La tora, la tora" bulunmaktadır.

Düğünlerde ise "Kızım seni Ali'ye vereyim mi?" şarkısının Ladino versiyonu olan "Ija mia te vo dar al başiko", sözleri biraz değiştirilmiş olarak İstanbul'da söylenirdi. Düğünden önceki törenlerden biri "aşugar" yani çeyizin kayınvalideye ve görümceye gösterildiği toplantıdır. "No tengais ke dizir" (Söyleyecek birşey bulmayın!) Sefarad şarkısı çeyizi eleştirmek için söylenirdi. Düğünden önce evin çok güzel hazırlanması gerekirdi. Bunun için "Estas casas son de pino, nunka le falte el pan ni el vino" (Bu evler çamdan, hiç ekmek ve şarap eksik olmasın) şarkısı söylenirdi. Ne yazık ki, bu güzel geleneklerin çoğu, özellikle de şarkılar günden güne unutuluyor ve yok olmaya yüz tutuyor.

Aşk ve aşk acısı temalı şarkılar en popüler olan Sefarad şarkıdır. Eski zamanlarda erkekler savaşa gidip uzun bir süre sonra döndüklerinden, bazen de hiç dönmediklerinden, kavuşmayı bekleyen yada bekleyip de kavuşamamış aşıklara bu

şarkılarda sıkça rastlarız. “Los bilbilikos kantan,” (Bülbüller şarkı söylerler), Verdi’nin La Traviata operasındaki “Addio del passato” aryasından değişik sözler yazılarak adapte edilmiş bir kantika olan “Adio kerida” (Elveda sevgilim) ve “Puncha, puncha” (Diken batar) kantikaları aşk ve aşk acısı temalı şarkılara örnek olarak verilebilirler.

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın başlarında Sefarad şarkılarına, İspanya, Fransa, Arjantin ve Brezilya’da moda olan şarkılar da eklendi. Radyo da icat edilince Sefaradlar duydukları yeni şarkıları Ladino sözlerle adapte edip, söylemeye başladılar. Aynı zamanda, rebetiko, tango, çarliston tarzındaki şarkılara da ladino sözler yazılıp adapte edilmiştir.

Sonuç

Bir halk şarkısını yeniden düzenlemek için, o müziğin karakterini ve özelliklerini tam olarak anlayıp, bunu yapılan uyarlamaya aktarmak gerekiyor. Aksi takdirde yapılan uyarlama yüzeysel ve anlamsız olma tehlikesi taşır.

Bu yüzden Sefarad müziğini anlamak için ilk önce Sefarad toplumunun tarihini incelemek gerekti. Sefaradların yaşadıkları coğrafyalarda nasıl bir toplum oluşturdukları, diğer kültürlerle nasıl etkileşim içinde oldukları çok önemli idi. İspanya’da hem Endülüs hem de İspanyol krallıklarında yaşamış olmaları Sefarad’ların hem Batı hem de İslam dünyasını iyi tanımalarına olanak sağladı. İki kültür arasında kültürel ve ticari bir köprü oluşturdu. Osmanlı’da yerleştikleri Balkanlar, Marmara ve Ege bölgeleri de bir yandan Batı dünyasına bir yandan da Osmanlı’ya ait kültürel özellikler taşıdığı için, Sefarad’ların iki kültür arasındaki hayatı Osmanlı’da da devam etti. Bu, Sefarad’ların müziğine de yansdı. Her ne kadar Osmanlı topraklarında Türk müziği ile yaşamış olsalar da, Sefaradların İspanya’dan getirdikleri bazı müzikleri de korumuşlar, bu sebeple daha sonraki yüzyıllarda Akdeniz ülkelerinden gelen yeni müzikleri de kolaylıkla benimsemişlerdir.

Kaynakça

TARANÇ, Berrak. (2007). *İki Kıyının Müziği*, Ankara: Ürün Yayınları.